

ד. אגדות חז"ל תשע"ג - מתגרים ומתגיירים

א. תלמוד בבלי מסכת שבת פרק ב - במה מדליקין [דף כ עמוד ב]

תנו רבנן: לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי. מעשה בשני בני אדם [דף לא עמוד א] שהמרו זה את זה, אמרו: כל מי שילך ויקניט את הלל - יטול ארבע מאות זוז. אמר אחד מהם: אני אקניטנו. אותו היום ערב שבת היה, והלל חפץ את ראשו. הלך ועבר על פתח ביתו, אמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל בני, שאל! - מפני מה ראשיהן של בבליים סגלגלות? - אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת - מפני שאין להם חיות פקחות. הלך והמתין שעה אחת, חזר ואמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? אמר לו: שאלה יש לי לשאול. אמר לו: שאל בני, שאל! - מפני מה עיניהן של תרמודיין תרוטות? אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת - מפני שדרין בין החולות. הלך והמתין שעה אחת, חזר ואמר: מי כאן הלל? מי כאן הלל? נתעטף ויצא לקראתו. אמר לו: בני, מה אתה מבקש? - אמר לו: שאלה יש לי לשאול. - אמר לו: שאל בני, שאל! - מפני מה רגליהם של אפרקיים רחבות? - אמר לו: בני, שאלה גדולה שאלת - מפני שדרין בין בצעי המים. - אמר לו: שאלות הרבה יש לי לשאול, ומתירא אני שמא תכעוס. נתעטף וישב לפניו, - אמר לו: כל שאלות שיש לך לשאול - שאל. - אמר לו: אתה הוא הלל שקורין אותך נשיא ישראל? - אמר לו: הן. - אמר לו: אם אתה הוא - לא ירבו כמותך בישראל. - אמר לו: בני, מפני מה? - אמר לו: מפני שאבדתי על ידך ארבע מאות זוז. - אמר לו: הוי זהיר ברוחך, כדי הוא הלל שתאבד על ידו ארבע מאות זוז וארבע מאות זוז - והלל לא יקפיד.

תנו רבנן: מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: כמה תורות יש לך? אמר לו: שתיים, תורה שבכתב ותורה שבעל פה. אמר לו: שבכתב - אני מאמינך, ושבעל פה - איני מאמינך. גיירני על מנת שתלמדני תורה שבכתב. גער בו והוציאו בנזיפה. בא לפני הלל - גייריה, יומא קמא אמר ליה: א"ב ג"ד, למחר אפיך ליה. אמר ליה: והא אתמול לא אמרת לי הכי? אמר לו: לאו עלי דידי קא סמכת? דעל פה נמי סמוך עלי!

שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו: גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל, גייריה. אמר לו: דעלך סני לחברך לא תעביד - זו היא כל התורה כולה, ואידך - פירושה הוא, זיל גמור.

שוב מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש, ושמע קול סופר שהיה אומר + שמות כח+ ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד. אמר: הללו למי? אמרו לו: לכהן גדול, אמר אותו נכרי בעצמו, אלך ואתגייר, בשביל ששימוני כהן גדול. בא לפני שמאי, אמר ליה: גיירני על מנת שתשימוני כהן גדול. דחפו באמת הבנין שבידו. בא לפני הלל - גייריה. אמר לו: כלום מעמידין מלך אלא מי שיודע טכסיסי מלכות? לך למוד טכסיסי מלכות. הלך וקרא, כיון

שהגיע + במדבר א + והזר הקרב יומת אמר ליה: מקרא זה על מי נאמר? אמר לו: אפילו על דוד מלך ישראל. נשא אותו גר קל וחומר בעצמו: ומה ישראל שנקראו בניס למקום, ומתוך אהבה שאהבם קרא להם + שמות ד + בני בכרי ישראל - כתיב עליהם והזר הקרב יומת, גר הקל שבא במקלו ובתרמילו - על אחת כמה וכמה! בא לפני שמאי, אמר לו: כלום ראוי אני להיות כהן גדול? והלא כתיב בתורה והזר הקרב יומת! בא לפני הלל, אמר לו: ענוותן הלל, ינוחו לך ברכות על ראשך שהקרבתני תחת כנפי השכינה.

לימים נזדווגו שלשתן למקום אחד, אמרו: קפדנותו של שמאי בקשה לטורדנו מן העולם, ענוותנותו של הלל קרבנו תחת כנפי השכינה.

ב. רש"י מסכת שבת פרק ב - במה מדליקין [דף כ עמוד ב]

[דף לא עמוד א] שהמרו - נתערבו, כמו שממרין את היונים דסנהדרין (כה, ב).

מי כאן הלל - כלום כאן הלל, ולשון גנאי לנשיא ישראל.

מפני מה ראשן של בבליים סגלגלות - בילוני"ה בלעז + מארז, בלתי עגול + שאינו עגול, לישנא אחרינא: ראשן של בבליים סגלגל - עגול.

תרוטות - רכות.

שדרים בין החולות - והרוח נושבת ונכנס בתוך עיניהם, ובמקום אחר מפרש תרוטות לשון: עגולות בית מושב שלהן, ואף כאן אני אומר כן, ומפני שדרים בין החולות שינה אותם המקום, שלא יהא סדק של עיניהם ארוך כשלנו ויכנס בו החול, וכן רגליהם של אפרקיים רחבות - שלא יטבעו בבצעי המים, ורבותינו מפרשים: שדרים בין בצעי המים והולכין יחפין, ומתפשטין רגליהן, לפי שמנעל דוחק הרגל ומעמידו על דפוס שלו.

כדי הוא הלל - ראוי לכך.

הוציאו בניזיפה - דתניא: הבא לקבל דברי חברות חוץ מדבר אחד, וכן גר הבא להתגייר וקבל עליו דברי תורה חוץ מדבר אחד - אין מקבלין אותו, במסכת בכורות (ל, ב).

גייריה - וסמך על חכמתו שסופו שירגילנו לקבל עליו, דלא דמיא הא לחוץ מדבר אחד - שלא היה כופר בתורה שבעל פה, אלא שלא היה מאמין שהיא מפי הגבורה, והלל הובטח שאחר שילמדנו יסמוך עליו.

אפיך ליה - כגון תשר"ק.

לאו עלי קא סמכת - מנין אתה יודע שזו אלף וזו בית - אלא שלמדתיך וסמכת עלי, דעל פה נמי סמוך על דברי.

א"ל כלום ראוי אני להיות כהן גדול כו'. ר"ל דבכך הוה ליה לדחוני מעיקרא שלא אתגייר ולא בכעס באמת הבנין:

אמת הבנין - מקל שהוא אמת אורך, ומודדים בו אורך הבנין, שהיו קוצצין עם האומנין כך וכך אמות בכך וכך דמים.

דעלך סני לחברך לא תעביד - ריעך וריע אביך אל תעזוב (משלי כז) - זה הקדוש ברוך הוא, אל תעבור על דבריו שהרי עליך שנאו שיעבור חבירך על דברך, לשון אחר: חבירך ממש, כגון גזלה גנבה ניאוף ורוב המצות.

אידך - שאר דברי תורה.

פירושה - דהא מילתא הוא, לדעת איזה דבר שנאו זיל גמור ותדע.

סופר - מלמד תינוקות.

טכסיסי - תיקוני צרכי המלך לפי הכבוד.

שלשתן - הגרים הללו.

ג. מהרש"א חידושי אגדות מסכת שבת פרק ב - במה מדליקין [דף כא עמוד ב]

[דף לא עמוד א] אותו היום ע"ש היה והלל חופף כו'. כל זה עשה בזמן שיקניטנו מהר שלא יהיה לו פנאי אז להשיב וע"כ עבר ג"כ על פתח ביתו ולא נכנס לביתו כדי שיצא לקראתו אולי בזה יקניטנו ביותר וכן מ"ש מי כאן הלל כו' כאילו לא הכיר אותו והוא היה נשיא בישראל מפורסם וניכר לכל שבאלו דברים יקניטנו שמחשיבו לשפל שאינו ניכר:

מפני מה ראשיהם כו' אמר ליה בני שאלה כו'. יש שאלה בזה כיון דשאלה זו לאו בדברי תורה הויא רק במילי דעלמא גם אם היה הלל ענותן לא היה לו להשיב על שאלות אלו כמו שאמר שלמה בזה אל תען כסיל כאולתו ונראה בזה לומר דמתוך ענותנותו [לא] חשב הלל דודאי זה בא להקניטו באלו שאלות אלא שרמז לו בשאלות הנוגעות בדברי תורה ובשלש השאלות נתכוין לגי' מדות הרעות הללו שהם רוח גבוה ועין רעה ונפש רחבה שנזכרו בתלמידי בלעם דהיינו מה ששאל מפני מה ראשיהם כו' נתכוין למדה הרעה דרוח גבוה ע"פ מה שכתוב בסוף פרק הישן מפני ד' דברים נכסי בעלי בתים יוצאין לטמיון כו' ועל גסות הרוח ופרש"י שמשתררים ומתגאים על אחיהם כו' ע"ש וז"ש דבבבל יש ראשיהם העשירים סגלגלים שגלגל החוזר בהם לירד מנכסיהם מפני מה הוא באיזה עון והשיב לו על זה בדרך רמז מפני מה שאין להם חיות פקחות דהיינו בעון שאינן פקחות דהיינו שגסות הרוח גברה בהן דכל מי שמתגאה הוא שוטה וזו המדה רעה איכא בבבל כדאמרין פרק זה בורר דחנופה וגסות הרוח ירדו לבבל וזה הביאם שראשיהם סגלגלים לירד מנכסיהם כהך דפרק הישן. ואמר מפני מה עיניהם של תרמודין כו'. חשב הלל שנתכוין למדת הרעה הב' דעין רעה על פי מ"ש פרק חלק דור המבול לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין כו' ופירש"י שהיו מגביהין עיניהם ומנאפים אחר עיניהם עכ"ל. ובכמה מקומות כינה את הזנות על שם העין וכמ"ש גבי משון הלך אחר עיניו לפיכך כו' וז"ש דבתרמוד האנשים רעים במדה זו והיינו עיניהם טרוטות ע"ש שהם רעים כפירוש רש"י א"נ כדפירש רש"י במקומות אחרים טרוטות כמו עגולות וכמ"ש פרק חלק גלגל העין כו' והשיב לו מפני שדרות בין החולות ע"פ מ"ש סוף פרק קמא דיבמות פסולי דתרמוד משום עבדי שלמה והיינו בין החולות מלשון חול שאין בהן קדושה וגדר ערוה כמו שיש במיוחסים שבישראל:

מפני מה רגליהם של אפרקיים כו'. חשב הלל שנתכוין למדה הרעה הגי' שהיא נפש רחבה לאסוף ממון הרבה ורגליהם רחבה דקאמרין ע"פ מ"ש את כל היקום אשר ברגליהם זה הממון שמעמיד את האדם על רגליו והשיב מפני שדרים בין בצעי מים רמז ע"ש שדרים שם

בין הנכרים אוהבים הבצע והממון דבני אפריקי הם מבני כנען שפנה מארץ ישראל כדאיתא בר"פ חלק ומצינו בע"פ שאמרו בכנען שצוה לבניו אהבו הגזל והבצע ודו"ק:

מתיירא אני שמא תכעוס כו'. נתן לו מקום שראוי לכעוס אולי יקניטנו בזה אם אתה הוא לא ירבה כמותך כו' כאלו לא היה מכירו כבר ושאל מפני שאבדתי וכו' ר"ל דע"כ אני אומר לא ירבו כמותך בענווה בישראל שאין לאדם להיות עניו כ"כ ואמר ליה הוי זהיר ברוחך וכו' ר"ל שטעית בדבורך לומר שאבדת ארבע מאות זוז אלא כדאי הוא הלל בענוותו שתאבד ארבע מאות זוז ועוד ארבע מאות והיינו ארבע מאות זוז שאבדת שהיית מרויח אילו תקניטני ועוד ארבע מאות והוא שאבדת מכיסך על שלא הקניטתני וק"ל:

יומא קמא א"ל אבג"ד וכו' דהא ודאי יש טעם לסדר האותיות מאל"ף ועד תי"ו כגון לענין מספר ולשאר דברים וע"כ א"ל אתמול לא אמרת לי סדר האותיות הכי וא"כ לא ידעתי איזה הסדר הוא עיקר ואמר ליה כיון דע"כ עלי דידי סמכת להודיע לך איזה עיקר הסדר דע"פ נמי כו' וק"ל:

על רגל אחת וכו'. נראה שגם הוא נתכוין לפי התשובה דהלל דהיינו שילמדנו שכל התורה תהיה לה רגל ויסוד אחד ואמר שדחפו שמאי באמת הבנין ולעיל לא אמר אלא שגערו בנזיפה והיינו משום דהכא רמז לו כמו שהבנין אי אפשר לו לעמוד ביסוד אחד כן התורה רחבה במצותיה אי אפשר לה ליתן יסוד אחד וכן רמז לו לקמן באמת הבנין גבי על מנת שיעשוני כהן גדול דאין התורה עומדת על יסוד הכהונה לבד. ואמר דהלל למדו דעלך סני לחברך לא כו'. והיינו דכתיב בתורה ואהבת לרעך כמוך וגו' ויש לעיין בזה גם שאמר ליה בלשון תרגום שכן היה לשונם אז בירושלים מכל מקום אמאי שינה לומר לו בלשון שלילה דעלך סני כו' דתרגום מלישנא דקרא הל"ל ותרחמיה לחברך כוותך כת"א וי"ל דמשמע ליה דקרא לא איירי אלא בכי האי גוונא בל"ת דגביה לא תקום ולא תטור כתיב ועלה קאי ואהבת לרעך וגו' שלא תעשה לו רעה מכל דסני לך כו' אבל לגבי לעשות לו טובה לא קאמר ואהבת לרעך כמוך כדאמרינן חייך קודמין לחיי אחיך וכן מוכיחין דברי ת"י ע"ש ודו"ק:

אמר ליה מקרא כו'. ומעיקרא לא הוי בעי הלל למימר הכי משום דלא הוה מקבל עליו לגייר ומיהו קצת קשה הא אין מקבלין גרים משום שלחן מלכים ולא משום אישות ולא עדיף זה שגייר עצמו משום כהונה שילבש בגדי כבוד וצ"ל הא דקאמר בא לפני הלל וגייריה כו' לאו דוקא אלא דלא גייריה עד לבתר הכי שידע דגר אסור בכהונה ולא קאמר לעיל דגייריה אלא שקבל עליו לגייר ומתוך שלא לשמה בא לשמה ואין להקשות דא"כ היאך למדו תורה קודם שנתגייר הא אמרינן בפרק ארבע מיתות דעובד כוכבים הלומד תורה חייב מיתה די"ל דהכא כיון שבא לגייר שרי ללמוד תורה:

ד. משנה. אבות, פרק א'

הִלֵּל וְשִׁמְאִי קִבְּלוּ מֵהֶם. הִלֵּל אֹמֵר, הָיִי מִתְּלִמְיָדֵי שֶׁל אֶהְרֹן, אוֹהֵב שְׁלוֹם וְרוֹדֵף שְׁלוֹם, אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקַרְבֵּן לַתּוֹרָה: הוּא הִזְהִיר אֹמֵר, נֶגְדַּ שְׁמָא, אֶבֶד שְׁמָא. וְדָלָא מוֹסִיף, יִסִּיף. וְדָלָא גְּלִיף, קִטְּלָא חִיב. וְדָאֲשֵׁתַמֵּשׁ בְּתַגָּא, חִלָּף: הוּא הִזְהִיר אֹמֵר, אִם אֵין אֲנִי לִי, מִי

לי. וכשֶׁאֲנִי לְעֶצְמִי, מָה אֲנִי. וְאִם לֹא עֲכָשְׁיוּ, אֵימָתִי: שְׂמַאי אוֹמֵר, עֲשֵׂה תוֹרַתְךָ קִבֵּעַ.
אָמור מֵעַט וְעֲשֵׂה הַרְבֵּה, וְהוּי מְקַבֵּל אֶת כָּל הָאָדָם בְּסִבֵּר פְּנִים יְפוֹת:

משנה. אבות, פרק ב'

הֵלֵל אוֹמֵר אֶל תְּפֹרוֹשׁ מִן הַצְּבוּר וְאֶל תַּאֲמֵן בְּעֶצְמָךְ עַד יוֹם מוֹתְךָ וְאֶל תְּדִין אֶת חֲבֵרְךָ
עַד שֶׁתִּגְיַע לְמִקוּמוֹ, וְאֶל תֹּאמֵר דְּבַר שְׂאִי אֶפְשֶׁר לְשִׁמוּעַ שְׂסוּפוֹ לְהִשְׁמַע. וְאֶל תֹּאמֵר
לְכַשְׂאֶפְנֵה אֶשְׁנֶה, שְׂמַא לֹא תִפְנֶה: הוּא הִיָּה אוֹמֵר, אֵין בּוֹר יָרָא חֲטָא, וְלֹא עִם הָאֲרָץ
חֲסִיד, וְלֹא הִבִּישׁוֹן לְמַד, וְלֹא הִקְפְּדוֹן מִלְּמַד, וְלֹא כָּל הַמְרַבֵּה בְּסַחֲוֹרָה מְחִפִּים.
וּבְמִקוּם שְׂאֵין אֲנָשִׁים, הַשְׁתַּדֵּל לְהִיּוֹת אִישׁ: אֵף הוּא רָאָה גְּלַגְלַת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי
הַמַּיִם. אָמַר (לָהּ), עַל דְּאֶטְפֶּתְךָ, אֶטְפוּךָ. וְסוּף מְטִיפִיךָ יְטוּפוּן: הוּא הִיָּה אוֹמֵר, מְרַבֵּה
בְּשׂוֹר מְרַבֵּה רְמָה. מְרַבֵּה נְכָסִים, מְרַבֵּה דְאָגָה. מְרַבֵּה נְשִׁים, מְרַבֵּה כְּשָׁפִים. מְרַבֵּה
שְׂפָחוֹת, מְרַבֵּה זְמָה. מְרַבֵּה עֲבָדִים, מְרַבֵּה גְזֵל. מְרַבֵּה תוֹרָה, מְרַבֵּה חֵיִים. מְרַבֵּה
יְשִׁיבָה, מְרַבֵּה חֲכָמָה. מְרַבֵּה עֲצָה, מְרַבֵּה תְבוּיָנָה. מְרַבֵּה צְדָקָה, מְרַבֵּה שְׁלוֹם. קִנְיָה שֵׁם
טוֹב, קִנְיָה לְעֶצְמוֹ. קִנְיָה לוֹ דְבָרֵי תוֹרָה, קִנְיָה לוֹ חֵי הָעוֹלָם הַבָּא:

ה. איסוף דברים: מה מאפיין את ענוותנותו של הלל?

* יכולת להבין לעומק מה האדם שמולי רוצה, יכולת להיענות לשפה שלו ויכולת להכיל אותו במקום בו הוא נמצא. הלל נוקט במשחק טקטי של ענווה, "חיבוק דוב" שמאפשר לו להוביל את הזולת אליו. להלל יש יעד ברור אליו הוא מכוון – והוא מצליח לקחת אנשים אליה באמצעות פתיחותו.

* המפגש של הלל עם המציאות הוא מבפנים. הוא לא מסתכל על המציאות כיודע – אלא כתם. באי-ידיעה. יש בעמדה שלו הרב סיכון. הוא נותן אמון. המציאות לוקחת אותו.

* מצד אחד הלל חסר אגו – הוא מקבל כל אדם ומכיל אותו באופן מלא, ומאידך – הוא לא מתבטל לפניו. לא נמחק. במתח בין הקטבים נמצאת ענוותנותו.

* ענוותן מזיז את עצמו ממרכז הבמה הצידה. רואה בעצמו שחקן משנה. הענווה במיטבה היא כשהלל אומר: "שאלה גדולה שאלת". אצל הענוותן המציאות במרכז הבמה – לא הוא.

* הענוותן מתעטף בכל פעם מחדש. זה ביטוי של כבוד ששמור לאירועים משמעותיים: לפני תפילה, לפני ברכת המזון וכד'. כשהלל מתעטף הוא מכבד את הזולת ואומר לו: "אני נמצא כולי בשבילך".

* מצביעה על רצף פעלים שנוגעים לשמאי: מקניט-כועס-מקפיד-דוחק-דוחף. אפשר ללמד זכות על שמאי: אולי בעלי ענווה בטלנים? לא לוקחים אחריות? קפדנות היא לקיחת אחריות. בענוותנות יש סכנה של מריחה, של חוסר אחריות.

* הענוותן נמצא עם... (במקום מול...).

* ענוותנות היא מתן אמון, והרפיה מאחיזה – מה שקורה הוא מה שצריך לקרות. הלל הולך עם השאלות ונותן אמון. שואלים אותו והוא עונה (במקום להחזיר את השאלה) – והוא מרפה, ומאמין שהאמת תצא בסוף. נגיע ללב העניין (גם בלי פיצוח, פירוש וכד'). המקניט יגיע לאן שהוא צריך להגיע.

* ענוותן מתעטף כיוון שהוא מכובד. הוא יודע את "כדאיותו" – הוא אומר "כולי כאן". הענוותן לא אחד שנעדר, שמבטל את עצמו ואיננו. הוא לא רק משקף.

* הלל היה נשיא ישראל. הוא פגש אנשים פשוטים, גרים ומקניטים. הלל נתן מקום לכל דבר. נענה. הלך עם. נתן כבוד – ובכל זאת היה חסר לו דלק של האצה ודחיפה. את זה שמאי נתן. הוא דוחף. מאיץ. הוא סיפק את "אמת הבניין" – גבולות שדוחפים קדימה, מכוונים.

ו. זר וזירות

המספר התלמודי יוצר כאן מהלך ספרותי של אירוניה מבריקה. המילים הקשות "וְהָזָר הֶקְרָב יוֹמֵת" משמשות כלי בידי הלל להפוך את הזר (הנכרי) הקרב (המתבקש להתגייר) לחלק מהעם היהודי. הוא ממית את זרותו ולא אותו. הוא מתגבר על מניעי הקרבה הזרים וממיתם. **הלל נאבק בזרות ולא בזר עצמו**. בפראפרזה על דברים של רב נחמן במקום אחר אדרוש ואגיד: "וְהָזָר הֶקְרָב יוֹמֵת" – שעוד מעט ואינו זר עוד, שככל שהוא קרב מומתת זרותו ואיננה עוד.

ז. הלל המקשיב

לאור השאלות יש להעמיק את המבט על הנהגתו של הלל הזקן. הלל היה ידוע כאדם שאינו כועס אף פעם ולא מקפיד על זולתו לעולם. הפריע להם שיש אדם שאינו כועס שכן זה מלמד שהם נמוכים במדרגתם. חשוב היה להם להוכיח שאין דבר כזה שאדם לא כועס. אמנם הלל יכעס רק במקרה קיצוני והם כועסים גם בפחות מזה אבל זה כבר עניין כמותי. אם הלל באמת היה כועס - אותו אדם היה חוזר הביתה מאושר. הנה, הוכחתי שהלל לא נבדל מאיתנו מהותית. אין דבר כזה אדם שלא כועס לעולם! הלל בהבנתו העמוקה לנפש האדם קלט מיד את כוונותיו של אותו אדם, והבין שמידת הכעס עומדת עכשיו על המאזניים - האדם הזה בא לבחון האם באמת יש דבר כזה אדם שאינו כועס. הוא הבין שהערך של לא לכעוס גובר כרגע על הרבה ערכים אחרים אמיתיים - כולל כבוד הנשיאות. הוא הבין שאם הוא יקפיד על כבוד הנשיאות מידת הכעס תכריז על נצחונה והמתינות נכשלה. הלל מחל על כבודו, ענה לו בהתבטלות ובנחת, וזה מודגש מאוד בסיפור - "בני, שאל", "שאלה גדולה שאלת בני", "כל שאלות שיש לך שאל".

הגמרא תולה את חוכמתו של הלל במידת הענוה. הקפדנות נובעת מהעיסוק של האדם בעצמו, באגו שלו. כשהלל דיבר עם אדם, באותו זמן הוא לא חשב על עצמו כלל, הוא ניסה להקשיב באמת לאדם העומד מולו. הלל בענוותנותו קלט את מגמתו ורצונו הפנימי של האדם. הוא ידע לחדור אל מעבר למילים ולמסגרת החיצונית ולשמוע את הקול

הפנימי האמיתי של האדם.

בסיפורים האחרים מתבטאת תכונה נוספת של הלל והיא האמון האינסופי שלו באנשים. בסיפור השלישי זה בולט מאוד:

בא גוי להלל, ואומר לו שהוא שמע על הבגדים של הכהן הגדול, והוא רוצה להתגייר על מנת להיות כהן גדול. הדרך הכי פשוטה להבין את זה היא שהגוי הזה שקוע בתאוות חיצוניות של כבוד, ושאין סיבה להסכים לרצונו המוזר.

הלל הגיב אחרת. הוא קלט נקודה מאד יסודית. כמה מאיתנו יכולים לחור על דברים ששמעו אחורי בית המדרש?

וכאן עומד לפניו גוי שיכול לחזור על פסוקים שלימים שהוא שמע כשהוא עבר מאחורי בית המדרש. כנראה שהוא באמת מתעניין, הוא באמת רוצה להיות יהודי. משהו מושך אותו להקשיב לדברים הנאמרים בבית המדרש.

אמנם כרגע עולם הערכים שלו עדיין מבלבל, הרצון שלו הוא בינתיים לבגדים נאים, אבל הרצון הפנימי החזק שלו הוא להיות יהודי, והלל האמין בנקודה הזאת בלי סוף.

"בטוח היה הלל דסופו לעשות לשם שמים" - הכוונה היא שהלל מקשיב לקולו הפנימי ומאמין בו ללא גבול.

האדם הזה רוצה, והוא יהיה יהודי טוב, הוא יעשה לשם שמים. פשוט צריך להוציא אותו מעולם המושגים בו הוא חי כרגע.

ח. עין איה

ת"ר: לעולם יהא אדם ענוותן כהלל ואל יהא קפדן כשמאי. (שבת ל: לא.) הוקרת החיים ובעליהם והאהבה להם צריכה לעולם לבוא מצד הצד העליון שיש בחיים, כלומר, מפני שכל אשר יחובר אל החיים יש בטחון להוציא ממנו, מעצמו או ממעשיו או מפעולותיו, בעת מן העתים, את הטוב והישר שבו, את ההרגשים הטובים והנעלים, את ההנאות הנאות והיפות, שהם טובים לשעתם וטובים לעד ולעולם, טובים למי שנהנה מהם וטובים להכלל כולו:

ובשביל הצד העליון הזה, שהוא המטרה שבחיים, שכל העולם כולו נברא בשבילו, ראוי לסבול ולשא(ת) ג"כ את כל הדברים הנגררים עמו, (ש)אע"פ, שפעמים רבות הם נוטים מדרך הטובה והישרה ומעקלים את יושר התעודה התכליתית של החיים, מ"מ סוף סוף יש למצוא בכל דבר וענין יחס ג"כ אל הטוב והישר, אל החכמה והצדק בדרך רחוק או קרוב, שמצדו ראוי לסבול ג"כ את הפסולת והמותר המעוקם:

וכל מה שיהיה האדם בעל נפש עדינה יותר ומלא דעה רחבה, ימצא ביותר קלות את התוכן הטוב הגנוז ג"כ בעומק כל מאורע שבחיים, שבעצמו הוא איננו מכוון יפה אל הטוב הראוי, שיכספהו כל בעל לב טהור. אמנם המשקל המושפע על הרעיונות של הבאים להתלמד מגדולי הדעת צריך שיהיה לעולם אותו המשקל המכריע לכף הטוב והצדק, המברר לבריות, כי תכלית החיים ותעודתם הם הטוב והישר, הצדק והחכמה, וכל החמודות שבהם יתרומם האדם ורוחו תתקדש ותתנשא, וזה הברור יושפע בשני אופנים: באופן הענוותנות והסבלנות ובאופן הקפדנות והדייקנות.

הענוותנות תראה איך גדול הוא כוח הצדק והטוב, החוק המושרש בחיים בחסד עליון, אשר עשה את הכל לתכלית הטוב והצדק, שגם כל הדברים הרחוקים והמאורעות הקשים יש ביד הכוח הכללי המוטבע על תכלית החיים לספחו אל הטוב ולהשתמש בו לתכלית הישר

והתיקון הנאה שבחיים, והקפדנות אמנם תשמש להראות לדעת, כי המרכז, שאליו כצדדי החיים ונטיותיהם צריכים לפנות הוא רק הטוב והצדק, והראוי לבל נכשל ע"י מחזה הסבלנות לדמות, כי כל הצדדים המתגלים כמו שהם בניוולם הם המה דרכי הטוב והנכון להחזיק בס כשהם לעצמם. ע"כ אדון כל המעשים, ששתל בעולמו מאורים גדולים חכמי לב להורות את המין האנושי ארחות צדק, נתן כוחות מחולפים בנפשות שונות של ענקי הרוח, אותם בעלי הדעת הגדולה, שברוב חכמתם ובגדולת נפשם הם בוררים להם דרך לעצמם, איך להדריך את עצמם ואת בני דורם, ואיך להשפיע ג"כ על הדורות הבאים בכוהם הנשגב. יש מהם שפנו לפי כשרונם לכבוש את הדרך המרכזי, ללמד את עצם היסוד של מרכז החיים, שנבנה ע"פ הקפדנות, והמחאה היותר נמרצה לכל נטיה זרה ומעוותת, ויש, אשר בחרו ללמד את גודל כשרון המרכז ואיכותו הנהדרה, איך יש בכוחו לחולל נפלאות כאלה להפוך את כל הדברים שהם טפלים לו בחיים למען תעודתו, ובזה ממילא יש די לימוד לכונן את המגמה הפנימית רק אל התכלית היותר נשגבת ויותר קדושה ונאצלת, "כל מעשיך יהיו לשם שמים". זה היה המקום, שממנו נתפלגו הכוחות האדירים, שהיו למאורים במחנה ישראל. הלל ושמאי, שזה פעל בענוותנותו להורות על איכות התכלית שבחיים, ועל רוחב כוחה, וזה פעל בקפדנותו להורות על הצד הכמותי שבתכלית החיים. להטביע את החותם במקומו הראוי לו.

ע"כ באלו הענקים וכיוצא בהם. שראויים להיות מבררי דרך לעצמם ולעמוד כעמוד אש להאיר את מחשכי רבים ועצומים, אין לדון כלל לומר מי עדיף ממי, איזה כוח יותר נאדר וצריך להיות יקר וחביב יותר, כמו שאין ליתן משקל על כוח האור והחום, איזה מהם נאה יותר ומתוקן יותר, כי כל אחד פועל את פעולתו במקומו ובערכו. אמנם רק יחידים הנם אלה, שאינם צריכים להעמיד להם מופת להיות להם למשל על דרך חייהם, כ"א הם בעצמם כוחם יפה לצעד הדרך הישרה שהם רואים בעינם החודרת לטוב להם ולבריות, אבל רובא דעלמא הם צריכים להעמיד להם למופת את אנשי הרוח וגדולי הנפש ללכת בעקבותיהם בערך ההשפעה של התויית הדרך לכל אדם. ע"ז הורו לנו חז"ל, ששונה היא מאוד מדת הענוותנות ממדת הקפדנות: מדת הענוותנות היא טובה כשהיא לעצמה במקורה, אצל המקור הגדול והענקי, שממציא לו דרכו ברום ערכה הכביר, וטובה ג"כ בהשפעתה על כל אדם ג"כ הקטנים הרבה ממנו, שיציגו, למשל, את המדה הנחמדה ההיא להטות כלפי חסד ולהכריע את הצדדים המרובים שמטים מן הטוב, אל הטוב, החסד והיושר, אע"פ שלא תעלה ביד הקטן את אשר עלה ביד הגדול מ"מ הרבה טוב ושלום ישפת בעולם ע"י המדה הטובה הזאת. מה שא"כ הקפדנות, אם היא טובה במקורה, אצל הענק שבהשגחה האלהית הועמד לפלס דרך החיים לפני אדם רב להראות באצבע על מרכז היושר והצדק הנכסף התכליתי, אמנם איננו טוב כ"א באיש הגדול המקורי. אבל אם הקטן יציב לו אורח כזה למופת הוא יפול למדחפות, הוא בקטנו לא יוכל כלל להבחין את מדת מרכז הצדק ומה הוא הערך של הנטיה הראויה למחאה והתנגדות נמרצה, ונמצא, שמדה זאת תביאה להשחית את מדותיו ולאבד את שלום הסביבה שהוא חונה בה, ותועלתה רחוקה ממנו מהגיע. על כן לעולם יהא אדם, האדם הנהוג, כלל האדם הצריך מאוד ללימוד והדרכה וצריך למופת להעמיד דוגמה לנפשו ללכת בעקבות מי שגדול ממנו שעשה והצליח, יהא ענוותן כהלל, את הלל רשאי וחייב הוא לקחת לו למופת ג"כ על מדרגתו הקטנה, ואל יהא קפדן כשמאי, חלילה להציב למופת את מדת קפדנותו של שמאי, שאם טובה וגדולה היתה לפי ערכו הגדול ולפי רב כוח השפעתו וגדולת שכלו ועצם נדיבת נפשו, וכוונתו העליונה והבהירה, אבל אין מדה זו יכולה כלל להיות מועתקת בהעתקה קטנה, מה שא"כ מדת הענוותנות היא יכולה ג"כ להיות נעתקת אצל כל אדם לפי ערכו, כ"א לפי כוחו, הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו.

מעשה בשני בני אדם, שהמרו זה את זה, אמרו: כל מי שילך ויקניט את הלל יטול ארבע מאות זוז. אמר אחד מהם: אני אקניטנו. לפעמים יש, שיצא איש למלחמה ולא ידע את כוח האויב הנצב כנגדו, כי יחשוב אותו לחלש ואין אונים, אז לא יהיה נחרץ כ"כ לחגור עוז ועצמה בעצה ותחבולה איך לנצחו, ואם יפול בנופלים, אין כל פלא, ואין ראיה מזה על גבורת הגבור, כי מאחר, שאותו שכנגדו חשב אותו לחלש לא היתה גבורת התנגדותו שלמה.

מה שא"כ כאשר יכיר הלוחם עם מי הוא לוחם, ואחרי ידיעה הוא יוצא להלחם אתו, אז ודאי יבור לו האמצעים המסוגלים ביותר לנצח את הגבור, שעליו הוא מגיח קרב, ורוחו בקרבו יעורר בגבורה עצומה, ואם בכ"ז יפול מנוצח, אז נדע גבורת הגבור. על כן ספרו לנו בזה, ששני האנשים ידעו מגבורת ענוותנותו של הלל, עד ששניהם המרו זא"ז בתחלה וכל אחד אמר לחברו, שמי שילך ויקניט את הלל, דייקו שילך ויקניט, כי למלאכה גדולה כהקנטת העניו הנפלא הזה צריכה הליכה מיוחדת, כלומר, סילוק כל רעיון וכל עסק מטריד הצדה ולפנות עסקיו ורעיוניו רק למטרה זו להקניט את נשיא אלהים זה, עד אשר קצבו בעדה את הסכום הגדול ביותר שבקצבת הבושת שהוא ד' מאות זוז, בדעתם כמה גדולה היא ההשתדלות והפשטת מעיל הבושה לגמרי, עד כדי לשער האפשריות של הקנטה באיש אלקים זה, ואהרי כל אלה הידיעות אמר אחד מהם אני אקניטנו. מדת העזות ככל המדות, אפשר שיחגור האדם את כוחו לציירה בלבבו ונפשו ולהזדרז לעשות איזה דבר ממנה, גם אם תהיה נגד תכונתו הפנימית, אמנם כ"ז שלא פעל בעצמו ההסכמה הגמורה לאותה הנטיה אז מדת הבושה והיושר הפנימי תעכב מאוד את הוצאת רושם העזות אל הפועל, ע"כ רק אז יצא כוח העזות בכל תקפו כשיפעל מי שרוצה להעיז פניו בעצמו כ"כ לעשות את עזותו בלא שום התנגדות פנימית, ובלא שום דבר ורעיון מוסרי מעיק. ע"כ ספרו לנו, שאותו האיש שאחר הידיעה בכבודות הדבר להקניט את הלל כ"ז שיהיה רק ציור כ"ד מערך חובת הבושה. הראויה להמצא בלב כ"א מישראל, נגד נגיד ד' כמוהו, פעל כ"כ להגביר את כוח עזותו עד שסילק והסיח מנפשו כלל את הכבודות שיש בזה, בהעבירו מלבבו את יקרת ערכו של הלל, עד שפעל בעצמו להקניטו בלא שום הכבדה והעקה כלל. ע"כ לא אמר אני אלך ואקניטנו, כ"א אקניטנו, כלומר, בלא שום ציור של הכרת יתרונו וכבודו, עד שלא אצטרך להיות מכין עצמי בהתחזקות להקניטו, שזה מובן בלשון אלך ואקניטנו, כ"א בציור מלא עזות עד שפעל בעצמו לחשב את נשיא ישראל זה כאחד הירודים שבעם, שאין צורך בשום הכנה להקנטתו, ואחר שכבר ידע מתחילה בכבידות הדבר עד שהיה בעצמו ממרה עם חברו, ואח"כ הסכימה דעתו, שמה שא"א שיעשה טרם מחות מלבו הציור של גדולת האיש שעוסק להקניטו, שא"א כלל לדמות שתהיה אפשרות להקניטו רק אחרי מחות ציור גדולתו עד כדי אפשרות קלות הראש הקיצונה ביותר לנגדו, חשב שאז אפשר להקניטו, ובזה ימלאו כל הצדדים האפשריים למלא את הכוח האפשרי יותר להוציא לאור פעולת ההקנטה. הציור הקדום בכבידות העניו, היאוש המוקדם. וההתחזקות הבאה במחשבה תחילה לסלק כל ציור חשיבות והכבדת ההקנטה, הם יחד עוזרים לציין לנו בשלימות קדושת ענוותנותו של הלל, עד שכל ההשתדלות הנמרצה ביותר לא הספיקה להוציא כרגע מענוותנותו. אותו היום ערב שבה היה והלל חפף את ראשו. הסבות המיישבות את הדעת, שלאיהיה האדם מתרגשובאלידי הקפדה, תהיינה ברוב או במצב המנוחה השלמה, שאז דעתו של אדם מיושבת ולבו רחב, ולא ירגיזוהו כ"כ בנקל דברים שהם למורת רוחו, אע"פ, שמצד אחד עלול מצב המנוחה ביותר להיות האדם נוח להתרגש, מפני שהוא מוצא את עצמו מופרע ממנוחה והשקט. ע"י אותו הדבר המעירו להיות נקט מ"מ יש בזה ג"כ צד יתרון, שכוח המנוחה מישב את הנפש עד שיוכל לסבול בשלוות לב גם מה שהוא ההיפך מתכונתו, ולאידך גיסא מצב ההטרדה ורוב העבודה לפעמים יכשירו את האדם להיות נח וסבלן, אע"פ. שמנוחת הנפש השלמה תחסר לו אז, ההכנה הנמצאת בהיות האדם מסור לעול של טרדות הנפש היא בעצמה תכשירהו לסבול גם כן דברים שהם שנויים במצב רוחו, ויוכל לסבול גם כן מצד זה ענין הראוי להיות מקניט. אע"פ, שהרחבת הלב ותכונת הנפש הנדרשת להשקט הראוי להמצא מצד המנוח, חסרה אז. אמנם בהיות האדם מכשיר עצמו לצאת ממצב. של עול והטרדה למצב של מנוחה ושלות הנפש אז מתקבצות שתי הסיבות ביחד, שכ"א מהנה גורמת שלילת כוח הסבלנות ועלילות הנטיה להתרגשות ורוגז, כי מצב המנוחה עוד לא בא, שיעזור להרחיב את הדעת, וההסכמה הפנימית הנמצאת באותם הזמנים, שהאדם מסור בהם לעול השינויים, המזדמנים במשך המון המית ההיים המעשיים גם היא חסרה. וע"כ עלול אז האדם להתרגשות משני הצדדים. יש אמנם, עוד דבר שמשקיט את כוח ההקפדה והוא בהיות האדם מוכן להיות מתערב עם בני אדם, באותה שעה כבר הדעה הפנימית שלו מתעתדת לקבל רשמים שונים מאנשים שונים מרוחו ולסובלם, אבל בעת שהאדם מכין עצמו למצב המחייבו להיות נפרש מבני אדם מצד הצניעות. וביותר בהיותו עסוק בעסק

גופני נמוך ומוכרח, אז עלילות ההקפדה נכונה יותר לבוא לדבר הבא מן הצד שלא כרוחו, מפני מיעוט הכנתו לשינוי דעות.

ובשימנו אל לב את אלה כמה נפלא הוא ההכשר להתרגש דוקה ביום ערב שבת, שהאישי הישראלי מוכז בו להיות מעתיק עצמו ממצב ההטרדה למצב המנוחה, וההסכמה של ההכנה לטרדה כבר עברה ושלוות המנוחה עוד לא באה, ואם נוסף לזה הוא עסוק אז בענין המבדילו בטבע נימוסו מבני אדם אחרים, יהיה ההכשרה להתרגש מדבר המרגיז, הבא בלא סדר והכשר קדום, עלול יותר. ע"כ כמה היתה השעה מכוונת להתרגשות מצד החוצפה הבלתי משוערת, שהעיז הממרה הזה נגד נשיא ישראל, בהיות אותו היום ערב שבת וגם הלל היה חופף את ראשו. מלתא דצניעותא, המפרידה הכנהו מבני אדם צדדיים ושינוי רוחותיהם ורק תכונת מצב הנפש, שראויה להמצא בזמן כזה תציין לנו, עד כמה היתה מדת הענווה והסבלנות מוטבעת בעומק קדושת נפשו של הלל, עד שלמרות כל ההכנות ההפכיות הראויות להיות גורמות התרגשות לא היה עם היה אפשר בכל ההשתדלות הנמרצה ביותר להביאו ליו"י קפידה.

מזה למדנו. שהעווה האמתית מונחת היא בלב העניו ונפשו באין צורך לשום הכשר מעשי ועיוני ובלא שום אפשרות הסרה משום מאורע שיהיה. זאת היא הענווה האמתית העמוקה, שציינו לנו בתואר ענוותנותו של הלל. הלך ועבר על פתח ביתו. אמר: מי כאן, הלל? מי כאן, הלל? לחזק יותר את כוח הזלזול הראוי לעורר הקנטה, גם לאדם שהוא ענוותן ביותר, לא הלך ישר לפתח ביתו, שמורה עכ"פ, שיש לו צורך עיקרי אליו, שזה עכ"פ היה מונע חוזק הקפידא, שאע"פ שתהינה שאלותיו דברים, שראויים להקפיד עליהם, מ"מ הלא יש מקום לדון שע"פ ציורו הוא מוצא אותם בתור שאלות, שהן ראויות להיות נשאלות בהן לחכם, ולפי דמיונו הם דברים עיקריים, ולא היה הזלזול בולט. אבל הוא רק עבר על פתח ביתו, כאדם שהולך למטרה אחרת לא בשביל לבוא לביתו.

א"כ הדבר מוכח, שלא היה כאן דבר, שהלהיב את רעיונו אפילו לפי שיטתו להתפרץ בגלל התרת הספיקות הללו מגבול הנימוס, כ"א להורות על מיעוט החשיבות, שהוא מצייר את הלל עד שגם בשביל דבר בטל שאצלו עצמו ג"כ אינו חשוב לקבוע ע"ז מהלך מיוחד, הוא מטרידו באופן גס כזה, ע"כ עבר דוקא על פתח ביתו של נשיא ישראל ודאי היה גלוי ומפורסם לכל שהוא מקום כבודו, ואותו האיש רצה להבליט איך שהוא ממעט ג"כ את פרסומו עד שבעברו על פתח ביתו צריך לשאול אם מי שהוא כאן הוא הלל, ואמר: מי כאן הלל? לא "אם הלל דר כאן", להורות, עד כמה הוא מחשיב את ערכו של הלל לדבר נטפל, שרק מפני שעבר על פתח בית זה ונזכר, שמי שהוא כאן הלל מצא לנכון לפטפט עמו דברים בעצם עסק חיפוף ראשו והכנתו לקדושת השבת, שזה ראוי להקציף גם את הגדול שבענוים, וכפל הלשון מורה, שלא עשה את מעשהו בפזיזות ואיזו קלות ראש, שנתעוררה בו לשעה כי אם אחרי ישוב הדעת וההסכמה הגמורה, כענין הן שבועה לאו שבועה, כדאמר הן הן ולאן לאו. נתעטף ויצא לקראתו. דרך הענווה האמתית הוא לכבד ג"כ את עצמו במדה הראויה, כי יסוד הענוה היא הכרת האמת לאמתותה, בלא שום עוורון וערבוביה של דמיון, שברוב האנשים האהבה הנפרזה לעצמם מסמאת את עיניהם מלראות בחסרון הנמצא בעצמם, וממילא גם בטובת רעיהם ויתרונם. אבל העניו רואה את עצמו מכובד מצד צלם אלקים אשר בו. מצד החכמה והטוב הנקנה בנפשו, ומוכן לראות ג"כ את חסרונותיו בלא שום משוי פנים, וכן רואה הוא ביתרון חברו מצד צלם אלקים וסגולת הנפש. ע"כ בהיותו מכבד את עצמו יתכוון שיהיה בכבודו מכבד לאחרים, שיותר ניכר הוא כבוד הבריות כשמכובד מכבד אותם משיכבדם בזוי, ע"כ מצא לנדרש, שיהיה מתעטף שזהו רגש הכבוד, שמתחש לעצמו בהיותו הדור בלבשו, מעוטף בנימוס, להורות, שאין הענוה באה מחסרון הכרה של רגש הכבוד כ"א דוקא מהכרתו והכרתו לטוב במדה הוגנת, ויצא לקראתו כשהוא עטוף, כדי שיהיה הבא אצלו מתכבד בכבודו. א"ל: בני, מה אתה מבקש? מתנאי הענוה הוא, שיחובר עמה הכבוד לזולתו. אמנם הכבוד כשהוא לעצמו עוד איננו גמר התכלית כ"א שתחובר עמו האהבה, והאהבה כשמתחברת עם הכבוד תביא לידי מעשה, להיות מוכן לטובת חברו בפועל, וכשתהיה ההכנה להיטיב מצורפת עם רחשי הכבוד והאהבה, אז תהיה הטובה

מקובלת להמקבל ולא ירגיש עמה בושה וכבידות. ע"כ אחרי הוראות הכבוד של הפעולה, מההתעטפות והיציאה לקראתו, הורה הוראת האהבה, באמרו: בני, להורות, שיחוש אליו אהבה טבעית כאהבת אב לבנו, ואחרי האהבה הציורית אמר לו: "מה אתה מבקש?" כלומר, שהוא מוכן ג"כ להגשים את האהבה בפועל למלא מבוקשו במה שיהיה בידו.